

Руслан Петрович МУДРАК

доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки
Уманський національний університет садівництва
E-mail: mrp1974@ukr.net

Наталія Іванівна МОІСЄЄВА

кандидат філософських наук, доцент, кафедра ЮНЕСКО
«Філософія людського спілкування» та соціально-гуманітарних дисциплін
Харківський національний технічний університет сільського
господарства ім. Петра Василенка
E-mail: kntusgunesco96@gmail.com

**КЛАСТЕРИЗАЦІЯ ЯК НАПРЯМ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ТУРИСТИЧНИМИ
ДЕСТИНАЦІЯМИ РЕГІОНУ**

Мудрак, Р. П. Кластеризація як напрям ефективного управління туристичними
дестинаціями регіону [Текст] / Руслан Петрович Мудрак, Наталія Іванівна Моїсєєва
// Український журнал прикладної економіки. – 2018. – Том 3. – № 3. – С. 126-132. – ISSN
2415-8453.

Анотація

Вступ. В складних умовах розвитку економіки України саме продумана активна кластерна політика на рівні регіонів є запорукою успіху таких форм співпраці. За сприятливих ринкових умов кластери розвиваються самостійно – самоорганізуються. Кластерна концепція розвитку регіональної економіки є основним орієнтиром для притягнення інновацій і основним механізмом розвитку інноваційної економіки. Кластерна модель регіонального розвитку активізує підприємницьку діяльність у сфері туризму, сприяє створенню нових робочих місць, зростанню доходів місцевого населення й наповненню бюджетів, покращенню якості туристичних продуктів тощо. Функціонування туристичних кластерів сприяє ширшому використанню інноваційних й інформаційно-комунікаційних технологій, підвищенню рівня кваліфікації й інтелектуального потенціалу кадрів, зайнятих у туристичній галузі.

Метою статті є висвітлення та обґрунтування питань створення кластерів як прогресивної моделі розвитку туристичної сфери регіону й інструменту ефективного управління туристичними дестинаціями.

Результати. Доведено, що кластерний підхід в економіці дозволяє максимально посилювати сильні сторони розвитку певної сфери в регіоні, в той же час максимально мінімізуючи стримуючі фактори розвитку. Здійснено моніторинг ключових проблем сучасного розвитку кластерних технологій в туристичній галузі. Проаналізовано можливості створення туристичного кластеру в Миколаївській області. Доведено, що запропонований туристичний кластер на території об'єднаної територіальної громади забезпечить розширення ринку збуту органічної продукції збутового кооперативу за рахунок не тільки внутрішнього, але й зовнішнього ринку. Переваги створення туристичного кластеру для обслуговування зони відпочинку полягають у зацікавленості місцевої влади та бізнесу до більш тісної співпраці.

Висновки. В статті висвітлено переваги та недоліки впровадження кластерної моделі для здійснення ефективного управління туристичними дестинаціями регіону. Охарактеризовано кластерну форму діяльності туристичних дестинацій в контексті розвитку регіональної економіки. Запропоновано сформулювати туристичний кластер, який забезпечить розширення ринку туристичних послуг регіону.

© Руслан Петрович Мудрак, Наталія Іванівна Моїсєєва, 2018

ISSN 2415-8453. Український журнал прикладної економіки. 2018 рік. Том 3. № 3.

Ключові слова: кластеризація, регіон, туристична дестинація, туристичний кластер, управління.

Ruslan MUDRAK

doctor of economics, professor, Head of the Department of Economics
Uman National University of Horticulture

Natalia MOISEEVA

candidate of philosophical sciences, associate professor,
department of UNESCO «Philosophy of human intercourse»
and social-humanitarian disciplines
Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture

CLASSERIZATION AS EFFECTIVE MANAGEMENT DIRECTION OF TOURIST DESTINATION REGION

Abstract

Introduction. *The well thought-out active cluster policy at the regional level is the key to the such forms success of cooperation in the difficult conditions of the Ukrainian economy development. Under favorable market conditions clusters develop independently – self-organizing. The cluster concept of the regional economy development is the main guideline for bringing innovation and the main mechanism for the innovative economy development. The cluster model of regional development activates entrepreneurial activity in the tourism field, promotes job creation, increases local incomes and budget, improves the quality of tourism products, and so on. The tourist clusters operation facilitates wider use of innovative and information and communication technologies, raising the level of qualification and intellectual potential of personnel employed in the tourism sector.*

The purpose of the article is to highlight and justify the items of clusters creation as a progressive model of tourism development in the region and an instrument for tourist destinations effective management.

Results. *It is proved that the cluster approach in economics allows to maximize the strengths of the development of a certain sphere in the region, while minimizing the constraining factors of development. The monitoring of key problems of the modern development of cluster technologies in the tourism industry was done. The possibilities of creating a tourist cluster in the Mykolaiv region are analyzed. It is proved that the proposed tourist cluster on the united territorial community territory will ensure the expansion of the sale market of organic products of the sales cooperative due to not only the domestic but also the external market. The benefits of a tourist cluster creating to serve the recreation area are the interest of local government and business to work more closely together.*

Conclusions. *The article highlights the advantages and disadvantages of introducing a cluster model for the tourist destinations effective management in the region. The cluster form of the tourist destinations activities in the context of the regional economy development has been characterized. It is suggested to form a tourist cluster, which will provide the tourist services market expansion in the region.*

Keywords: clustering, region, tourist destination, tourist cluster, management.

JEL classification: L 83, O 18, R 23

Вступ

Туристична сфера є пріоритетним вектором забезпечення економічного розвитку країни загалом та її регіонів зокрема. Активізація діяльності суб'єктів туристичної сфери сприятиме ефективному функціонуванню підприємств готельно-

ресторанного бізнесу, харчової промисловості, сільського господарства та ін.

Економічна діяльність суб'єктів туристичної дестинації полягає в забезпеченні ефективного використання наявної та створення нової матеріально-технічної бази, зайнятості населення, задоволення його різноманітних потреб. Одним із перспективних інструментів управління туристичними дестинаціями є створення кластерів, формування яких сприятиме розширенню доступу суб'єктів господарювання до інформації, підвищенню ступеня їх інтеграції у внутрішню й світову економіку [1, с. 11]. Основними перевагами кластерної моделі управління туристичними дестинаціями є:

- підвищення економічної ефективності й конкурентоспроможності спільної діяльності об'єднаних у туристичний кластер підприємств порівняно з відокремленою діяльністю;

- зменшення собівартості послуг за рахунок спільного використання туристичних ресурсів і туристичної інфраструктури, розширення кола конкуруючих між собою постачальників і споживачів туристичних послуг;

- стимулювання інноваційного розвитку, розширення доступу до інновацій шляхом збільшення міжфірмових потоків ідей і інформації;

- формування ринку праці для населення з метою покращення їх якості життя;

- покращення інвестиційної привабливості регіонів;

- стимулювання зростання й розвитку інших виробництв [2, с. 28].

Кластеризація – це процес концентрації за ознакою територіальної близькості підприємств і споріднених сфер економіки.

Питання організації та управління кластерами, визначення ефективності їх функціонування розглядалися такими вченими, як: Саблук П., Кропивко М., Соколенко С. та іншими. Механізм створення кластерних об'єднань в умовах трансформаційної економіки висвітлювався в працях Волкової Н., Войнаренко М., Гейця В. Проблеми розвитку туристичних дестинацій знайшли вирішення в наукових дослідженнях Гортенка І., Гуляєва В., Євдокименка В., Кифяка В., Мацоли В., Лебединського Ю., Ткаченка Т. тощо. Однак, питання необхідності впровадження кластерів в туристичних дестинаціях залишається найменш дослідженим, незважаючи на те, що експерти відмічають постійне зростання ролі туризму в структурі глобальної економіки.

Мета та завдання статті

Мета статті полягає у висвітленні й обґрунтуванні питання створення кластерів як прогресивної моделі розвитку туристичної сфери й інструменту ефективного управління туристичними дестинаціями. Це передбачає виконання таких завдань: здійснення моніторингу ключових проблем сучасного розвитку кластерних технологій в туристичній галузі; аналіз можливості створення туристичного кластеру в Миколаївській області; обґрунтування туристичного кластеру на території об'єднаної громади.

Виклад основного матеріалу дослідження

Впровадження кластерного підходу дозволяє забезпечити ефективну взаємодію між спорідненими організаціями, їх партнерами й органами державної влади. Кластер – це група географічно близьких взаємопов'язаних суб'єктів господарської діяльності, які хоч і належать до різних галузей суспільного виробництва, але при цьому узгоджують або об'єднують свої дії у певній сфері, що сприяє зростанню конкурентоспроможності кожного з них. В туризмі кластер трактується як система взаємодії туристичних підприємств, які сконцентровані географічно й використовують спільні туристичні ресурси. Кордони туристичного кластеру постійно змінюються, тому що завжди з'являються нові підприємства, розвиваються нові напрямки діяльності, змінюється ринок та умови його функціонування.

Кластери здійснюють вплив на конкурентну боротьбу трьома шляхами:

-
- підвищують продуктивність суб'єктів, що входять в них;
 - підвищують здатність до інновацій;
 - стимулюють створення нових видів бізнесу, які підтримують інновації, розширюючи межі кластера [3, с. 111].

Кластерний підхід в економіці дозволяє максимально посилювати сильні сторони розвитку певної сфери в регіоні, в той же час максимально мінімізуючи стримуючі фактори розвитку [1]. Кластерна політика є сукупністю державних і приватних заходів, спрямованих на будівництво кластерів з метою використання економії масштабу, синергії або інших непрямих ефектів. В складних умовах розвитку економіки України саме продумана активна кластерна політика на рівні регіонів є запорукою успіху таких форм співпраці. За сприятливих ринкових умов кластери розвиваються самостійно – самоорганізуються. Кластерна концепція розвитку регіональної економіки є основним орієнтиром для притягнення інновацій та основним механізмом розвитку інноваційної економіки. Кожна країна і навіть кожен регіон виробляє свою, вигідну для себе стратегію формування кластерних об'єднань.

До туристичних кластерів належать групи, сконцентрованих географічно в межах регіону підприємств, які спільно використовують спеціалізовану туристичну інфраструктуру, локальні ринки праці й інші функціональні структури господарства. Провідну, стрижневу роль у туристичному кластері відіграють туристичні підприємства, які експортують свої послуги за межі регіону, країни. На нижчому рівні знаходяться різноманітні туристичні агентства, а також численні підприємства з розміщення, харчування, транспортування туристів, надання супутніх послуг і виробництва товарів туристичного попиту. І всі вони об'єднуються спільним бізнес-кліматом, в межах якого формуються необхідні для функціонування туристичного кластера трудові ресурси, технології, а також діють різні стимули, включаючи податкову систему, адміністративне регулювання та бар'єри [4, с. 120].

Кластеризація є інструментом забезпечення підвищення конкурентоспроможності й ефективності діяльності туристичних дестинацій регіонів України. Слід відмітити, що в Україні формування таких кластерів є незначним, що пояснюється відсутністю чітко сформованого законодавства з питань створення й регулювання діяльності кластерів; нестачею практичного досвіду формування та функціонування туристичних кластерів, координації їх діяльності; низьким сприйняттям підприємцями інновацій; невисокою зацікавленістю окремих підприємців об'єднуватись у кластерні структури; відсутністю державної фінансової підтримки кластерних формувань [5, с. 11].

Вперше кластерні технології почали застосовувати на Хмельниччині – це «Камянець-Подільський туристичний кластер», кластер агроекотуризму «Оберіг»; в Волинській та Житомирській областях – туристично-рекреаційні кластери. Туристичний кластер у Миргороді, який створений з метою диверсифікації економічної діяльності в регіоні. Туристичний кластер Львова сформувався навколо архітектурної та культурної спадщини міста з метою залучення туристів. Туристичні агенції, готелі, ресторани, виробництво та продаж сувенірів – усі ці бізнеси були зацікавлені у розвитку туристичної інфраструктури й домоглися співпраці з місцевими державними органами у цьому напрямі. Зовнішніми атрибутами такої співпраці є функціонування туристичного інформаційного центру й інформаційних табло. Фестивалі та інші масові заходи у місті залучають клієнтів для всіх цих бізнесів одночасно. Окрім Львова, за таким самим принципом зараз формуються кластери Прикарпатсько-Сколівсько-Бескидський, Розтоцький, Надбузький, Верхньо-Наддністрівський [6, 7].

Більшість туристичних кластерів налагоджують і постійно зміцнюють різноманітні зв'язки з продовольчими кластерами, медіа-кластерами, а також швейними, автомобільними кластерами. Завдяки цьому усі суб'єкти туристичного кластера отримують вигоду від спільних зусиль у вигляді ширшого кола можливостей і

збільшених прибутків. У туристичному кластері за налагодженої взаємодії створюються умови, сприятливі для виробництва нових видів послуг, завдяки чому формується інноваційне і ділове конкурентне середовище [8, с. 171].

Дослідження свідчать, що на сьогодні для Миколаївської області перспективними є створення туристичних кластерів. Вигідне географічне розташування Миколаївської області – значна протяжність берегової лінії Чорного моря та його лиманів, наближеність до транзитних транспортних коридорів, наявність морських і річкових причалів – визначає її розвиток як важливого транспортно-технологічного вузла, який забезпечує вихід до промислових центрів Придніпровського регіону та Чорного моря. Природні та кліматичні умови області сприятливі для інтенсивного високоефективного розвитку сільського господарства й життя людини. За видами економічної діяльності пріоритетною сферою діяльності суб'єктів малого й середнього підприємництва області є торгівля та сфера послуг, частка якої у загальному обсязі продукції (робіт, послуг, товарообігу), реалізованої в галузях реального сектору економіки й соціальної сфери становить 37,7%.

Наявність в області морського узбережжя довжиною близько 140 км, джерел мінеральної води із розвіданими запасами до 1 тис. м³, покладів лікувальних грязей, особливо Тилігульського та Бейкушського лиманів з геологічними запасами понад 2 млн. м³, створює умови для оголошення даних рекреаційно-туристичних зон кліматичними та бальнеологічними курортами місцевого й державного значення. Основу туристично-рекреаційного та оздоровчо-лікувального комплексу становлять курортні території, найбільшими з яких є Коблеве, Рибаківка, Чорноморка та Очаків.

У Миколаївській області рівень техногенного навантаження на навколишнє природне середовище нижчий, ніж в середньому по Україні внаслідок відсутності на її території підприємств хімічної та вугільної промисловості. Значну частку у загальному обсязі викидів Миколаївської області становлять викиди від пересувних джерел (близько 75% валових викидів області), які щороку зростають внаслідок збільшення кількості автотранспорту й збільшення обсягів перевезень транспортними засобами.

Унікальність географічного розташування Миколаївської області полягає в тому, що вона є областю із високим рекреаційним потенціалом і розвинутої туристичною інфраструктурою морських курортів. Враховуючи такі резерви, на території області ми пропонуємо сформувати туристичний кластер.

В якості прикладу такого утворення використаємо туристичний потенціал Березанського району. Тут на березі Чорного моря на прибережній смузі, довжиною в 19 кілометрів, розташовано 4 зони відпочинку: «Коблево», «Лугове», «Морське», «Рибаківка». Близько 170 баз відпочинку пропонують свої послуги туристам із України та ближнього зарубіжжя. Щороку Коблево-Рибаківську зону відпочинку відвідує близько 180 тис. осіб.

Для забезпечення 180 тис. туристів, які відвідують Коблево-Рибаківську зону відпочинку впродовж 5 місяців курортного сезону, екологічно-чистими продуктами харчування необхідно виділити 6,4 га ріллі для виробництва листових овочів, капусти ранньої, картоплі ранньої, сезонних овочів, баштанних та цукрової кукурудзи; 28,6 га багаторічних насаджень для виробництва ягід та винограду. Для виготовлення свіжої випічки селяни мають закуповувати високоякісне борошно промислового виробництва. При формуванні зони виробництва необхідно враховувати потребу мінімізації транспортних витрат. Тому до складу кластеру необхідно включити сільські території, які знаходяться вздовж автомагістралі М14 та не далі, ніж 20-25 км від Коблево-Рибаківської зони відпочинку. Це сільські населені пункти, які входять до підпорядкування Коблевської сільської об'єднаної територіальної громади. Кількість працездатного населення в її межах – 5514 осіб. Площа території – 26447 га. Отже, трудових та земельних ресурсів Коблевської сільської об'єднаної територіальної

громади достатньо для виробництва запланованого обсягу продукції для задоволення харчових потреб відпочивальників Коблево-Рибаківської зони відпочинку.

Припустимо, що 164,6 т м'яса, яке необхідно виробити для курортного сезону – це свинина. При переводі даної кількості м'яса первинної обробки в живу вагу отримуємо 205,75 тонн. В Миколаївській області середня жива вага свиней, зданих сільськими домогосподарствами на забій становить в середньому 115 кг. Отже, поголів'я має становити не менше 1789 гол. Для виробництва свинини в умовах сільських домогосподарств, для отримання тварин вище середнього рівня вгодованості (115 кг) на основі екологічно чистих кормів необхідно згодувати не менше 1 т зерна на 1 гол. Найкращою зерною основою для виробництва концентрованих кормів є кукурудза, зерно якої має оптимальне кормо-протеїнове співвідношення. Таким чином для виробництва 164,6 т свинини, необхідно затратити 1789 тонн кукурудзи на зерно. Згідно із статистичними даними в Миколаївській області середня урожайність даної культури коливається біля 3 т з 1 га. Отже, для отримання 1789 т кукурудзи на зерно, необхідно виділити ділянку площею 596 га.

Для отримання 183614,4 кг кисломолочних продуктів, необхідно виробити 550843,2 кг молокосировини. Середня продуктивність корів у сільських домогосподарствах Миколаївської області становить 4200-4300 кг на рік. Отже, для виготовлення планової кількості молокосировини, необхідно утримувати стадо із 130 голів. Для цілорічного забезпечення кормами 1 корови потрібно не менше 2 га с/г угідь. Отже, для стада із 130 голів необхідно 260 га с/г угідь. Таким чином, для виробництва продуктів харчування тваринного походження необхідно виділити 856 га с/г угідь. Загальна площа землі, необхідна для виробництва запланованого обсягу с/г продукції в межах функціонування запропонованого туристичного кластеру, повинна становити не менше 891 га сільськогосподарських угідь.

Для формування зони виробництва необхідно враховувати потребу мінімізації транспортних витрат. В даному контексті важливою проблемою є незадовільний стан доріг, який може викликати додаткові збитки при транспортуванні у жаркий літній період малотранспортабельної та такої, що швидко псується продукції – черешні, суниці, малини, винограду, м'яса первинної обробки, кисломолочних продуктів тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Кластерна модель регіонального розвитку активізує підприємницьку діяльність у сфері туризму, сприяє створенню нових робочих місць, зростанню доходів місцевого населення та наповненню бюджетів, покращенню якості туристичних продуктів тощо. Функціонування туристичних кластерів сприяє ширшому використанню інноваційних та інформаційно-комунікаційних технологій, підвищенню рівня кваліфікації й інтелектуального потенціалу кадрів, зайнятих у туристичній галузі. Запропонований туристичний кластер на території об'єднаної територіальної громади забезпечить розширення ринку збуту органічної продукції збутового кооперативу за рахунок не тільки внутрішнього, але й зовнішнього ринку. Це означає збільшення кількості його членів, поліпшення соціально-економічного й екологічного стану регіону, надходження зовнішніх інвестицій у перспективний сектор сільськогосподарського виробництва. Переваги створення туристичного кластеру для обслуговування зони відпочинку полягають у зацікавленості місцевої влади й бізнесу до більш тісної співпраці. Для місцевої влади – це збільшення зайнятості і доходів жителів територіальної громади, зростання надходжень до місцевого бюджету, поліпшення транспортної інфраструктури. Для місцевого бізнесу – це суттєве покращення рівня господарської координації, інформованості та довіри.

Список літератури

1. Лагодієнко В. В., Довгаль О. В. Чинники економічного зростання регіонів в умовах диспропорційності. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2018. № 3. С. 15-21.
2. Войнаренко М. Кластери як полюси зростання конкурентоспроможності регіонів. *Економіст*. 2008. № 10. С. 27–30.
3. Ужва А. М. Кластеризація як ефективний інструмент управління розвитком регіонального аграрного бізнесу. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2016. Випуск 19, частина 2. С. 110-113.
4. Економіка туризму: теорія та практика : підручник / М. П. Мальська, М. Й. Рутинський, С. В. Білоус, Н. Л. Мандюк. К. : Центр учбової літератури, 2014. 544 с.
5. Гець В. Кластери і мережеві структури в економіці. *Економіст*. 2008. № 10. С. 10–11.
6. Кластер: формат взаємодії підприємців. У чому переваги неформального об'єднання. URL: <https://msb.aval.ua/news/?id=25974>
7. Мудрак Р. П., Лагодієнко В. В., Лагодієнко Н. В. Вплив сукупних витрат на обсяги національного виробництва. *Економічний часопис – XXI*. 2018. №172(7-8), С. 44-50.
8. Соколенко С. І. Кластери в глобальній економіці. К. : Логос, 2004. 848 с.
9. Саблук П. Т., Кропивко М. Ф. Кластеризація як механізм підвищення конкурентоспроможності та соціальної спрямованості аграрної економіки. *Економіка АПК*. 2010. № 1 (183). С. 3–12.

References

1. Lagodiyenko, V. V., Dovgal', O. V. (2018). «Factors of Economic Growth of Regions in Conditions of Disproportionality». *Actual problems of innovative economy*. no. 3. pp. 15-21.
2. Vojnarenko, M. (2008). «Clusters as the Poles of Growth of Competitiveness of the Regions» *Economist*. no. 10. pp. 27–30.
3. Uzhva, A. M. (2016). «Clusterization as an effective tool for managing the development of regional agrarian business». *Naukovy`j visny`k Xersons`kogo derzhavnogo universy`tetu. Seriya «Ekonomichni nauky`»*. Issue 19, part 2. pp. 110-113.
4. *Ekonomika tury`zmu: teoriya ta prakty`ka : pidruchny`k*. [Tourism Economics: Theory and Practice]. (2014). In Mal's`ka, M. P., Ruty`ns`ky`j, M. J., Bilous, S. V., Mandyuk, N. L. (ed.). Centr uchbovoyi literatury`. Kiev. Ukraine.
5. Geyecz`, V. (2008). «Clusters and network structures in economics». *Economist*. no. 10. pp. 10–11.
6. Cluster: the format of the interaction of entrepreneurs. What are the benefits of informal association? Available at: <https://msb.aval.ua/news/?id=25974>
7. Mudrak, R. P., Lagodiyenko, V. V., Lagodiyenko, N. V. (2018). «Influence of total expenditures on volumes of national production». *Ekonomichny`j chasopy`s – XXI*. no. 172(7-8), pp. 44-50.
8. Sokolenko, S. I. (2004). *Klastery` v global`nij ekonomici*. [Clusters in the global economy]. Logos. Kiev. Ukraine.
9. Sabluk, P. T., Kropy`vko, M. F. (2010). «Clusterization as a mechanism for increasing the competitiveness and social orientation of the agrarian economy». *Ekonomika APK*. no. 1 (183). pp. 3–12.

Стаття надійшла до редакції 18.07.2018 р.